

KIRJA-ARVIO:

TEOSTEN VUOROVAIKUTTEISIA SYNTYPROSESSEJA

Kuutma, Kristin 2006: Collaborative Representations: Interpreting the Creation of a Sámi Ethnography and a Seto Epic. Folklore Fellows Communications 289. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia. 282 sivua.

Kati Heinonen

Kristin Kuutma lukee kahden lähes sadan vuoden takaisen teoksen syntyä kerääjän ja tekijän välisenä yhteistyönä tutkimuksessaan *Collaborative Representations: Interpreting the Creation of a Sámi Ethnography and a Seto Epic*. Teoksen esimerkkiaineistot ovat pohjoissaamelaisen Johan Turin kirjoittama, Emilie Demant Hattin kääntämä ja toimittama *Muittalus Sami Bierra* (1910; ilmestynyt suomeksi vuonna 1979 nimellä *Kertomus saamelaisista*) sekä kenties tunnetuimman setukaisnaisen Anne Vabarnan luoma, Paulopriit Voolaisen pohjustama *Peko-eepos* (muistiinmerkitty 1927, ensijulkaisu Hagu & Suhonen 1995, suomeksi *Pekko*).

Collaborative Representations perustuu Kuutman väitöskirjaan (2002). Hän on kirjoittanut perinnekulttuurin teemojen muutoksesta kulttuurisymboleiksi lukuisten artikkeleiden lisäksi myös vironkielisen monografian (2005). Pekko-eepos ilmestyi juuri suomeksi Seppo Suhosen kääntämänä versiona (Suhonen 2006, ks. arvostelu toisaalla tässä lehdessä), ja sikäli kuin toiveikkaasti tulkitsin teoksen kiitospuhetta oikein, Kuutmalla on valmisteilla runosta englanninkielinen editio.

YHTEISTYÖSSÄ TUOTETUT REPRESENTAATIO

Keskeisimpänä teemana Kuutman teoksessa ovat kulttuuriset representaatiot ”eri toimijoiden yhteisinä ponnistuksina ja neuvoteltuina agendoina” (s. 15). Kiehtovaa kirjassa on tavoite kuulla Turin ja Vabarnan teosten moniäänisyys: taustalla oleva yhteisö ja traditiot, ajalliset ja paikalliset kontekstit, kertojan ja kerääjän omat kokemukset ja persoona, muut prosessiin liittyneet ihmiset sekä yhdenkin henkilön monet päällekkäiset, joskus ristiriitaiset tavoitteet. Kirja pureutuu myös teosten vastaanotto-

historiaan. Lähestymistapa ammentaa sekä folkloristiikan että antropologian piireissä viime aikoina käydyistä teoreettisista keskusteluista.

Kummankin teoksen synty kontekstualisoidaan historialliseen murroskohtaan. Pohjoisten valtakunnanrajojen sulkeutuminen 1800- ja 1900-lukujen taitteen molemmin puolin esti porojen paimennuskierron ja aiheutti muuttoliikkeitä. Yhdessä skandinaaviasutuksen leviämisen ja vuorottelevien valtaväestöön sulauttamis- ja perinteiseen elämänmuotoon jähmettämisyrykimysten kanssa tämä vaikeutti etenkin porosaamelaisten elinolosuhteita. Setumaa puolestaan tuli osaksi 1918 syntynyttä Viroa Tarton rauhassa vuonna 1920, minkä jälkeen ortodoksiset setut päätyivät sekä sivistys- ja virolaistamispyrkimysten että erityisesti lauluperinteeseen kohdistuvan idealisaation kohteeksi.

Kumpikin prosessi loi sekä mahdollisuuksia että tarpeita uudenlaiseen kommunikointiin valtakulttuurin kanssa ja johti hiljalleen uudenlaisten ryhmäidentiteettien syntyyn. Näissä historiallisissa konteksteissa tapahtui erilaisia kohtaamisia, joiden tuloksena syntyivät saamelaisille ja setuille tänä päivänä tärkeät teokset. Näitä tarkastellaan sekä ryhmien kertomusten, lauluperinteiden ja tapakulttuurin että kertojien yksilöllisen luovuuden, oman paikallisen elämäkokemuksen ja (etenkin Turilla) poliittisten näkemysten sulautumina.

Tutkimus liittyy moniin kulttuurien tutkimuksen refleksiivisiin ja uudella tavalla arkistoaineistoja analysoiviin nykysuuntauksiin. Suomalaisesta tutkimuksesta tulee tässä yhteydessä mieleen Tuulikki Kurjen väitöskirja *Heikki Meriläinen ja neuvottelija kansanperinteestä* (2002), joka yhtä lailla pohtii oppihistoriallisia ja kulttuurisia kysymyksiä avaamalla vanhoja aineistoja ja esittämällä niille uusia kysymyksiä. Kuutmallakin yhtenä teemana on ”yksilöllisen luovuuden ja perinteisen repertuaarin” (s. 15), opittua toistavan ja improvisoidumman perinteen väliset suhteet sekä näiden painotusten tulkinta ja arvottaminen eri aikakausina.

HYBRIDIEN SYNTYPROSESSIT

Johan Tur oli ensimmäinen saameksi muuta kuin uskonnollista kirjallisuutta kirjoittanut saamelainen. Tunnetuimman ja ensimmäisen teoksensa *Muittalus Sami Bierra* hän kirjoitti tanskalaisen taitelijan Emilie Demant Hattin tukemana: Demant Hatt ehdotti lisäyksiä käsikirjoituksiin, järjesti teoksen kustantamisen, muokkasi sen rakennetta, toimi kääntäjänä ja kehysti esipuheillaan teoksen. Demant Hatt puolestaan vietti vuoden Pohjois-Ruotsissa Turin sukulaisten huomissa ja kirjoitti tämän pohjalta oman etnografisen kuvauksensa – pohjoiset maisemat näkyivät myös hänen maalauksissaan. Kolmas prosessissa keskeinen henkilö oli paikallinen kaivosjohtaja Hjalmar Lundbohm, jonka intresseissä oli säilyttää saamelaista kulttuuria, vaikka hänen edustamansa instituutio nimenomaan muutti paikallisia elinolosuhteita. Kuutma pohtii näiden kolmen ja muiden prosessiin osallistuneiden vuorovaikutussuhteita, tavoitteita ja niistä neuvottelua suhteessa ajalliseen kontekstiin.

Anne Vabarnan Pekko-eposta esittelen laajemmin käännöksen arvion yhteydessä: senkin synty- ja vastaanottohistoria on polveileva. Kuten Kuutma (s. 16–17) toteaa, Turin etnografia ja Vabarnan epiikka ovat luonteeltaan hybridisiä. Turin kirja sisältää etnografisen kuvauksen lisäksi suullisperäisiä tarinoita, omakohtaisia kokemuksia, mielipiteitä ja poliittisia kannanottoja. Se ei määrity mihinkään selkeään kategoriaan, vaan kuulostaa tosiaan liikkuvan pitkin etnografian, autoetnografian, omaelämäkerrallisen kuvauksen ja perinnekokoelman rajoja. Vabarnan epiikka puolestaan on ”setukulttuurin etnografinen esitys [*representation*] perinteisessä poeettisessa muodossa” (s. 17) ja samalla myös paljon muuta: keksittyä tai löydettyä (invented) perinnettä, monesta lähteestä kokoonpantua, seipitettyä, henkilökohtaisesti tulkittua, tilattua, omien elämäkokemusten kautta heijastettua.

MARGINAALIT ESIIN

Tutkimuksessa sekä analysoidaan äänen antamista marginaalisille ryhmille ja alueille että tavallaan tuodaan niiden ääntä esiin. Aineistojen synty liittyy rajamuutoksiin ja kiistoihin maa- ja kulttuurisista, joiden ympärille kietoutuvat kysymykset ovat yhä ajankohtaisia niin saamelaisille, setuille kuin virolaisillekin. Kirja haastaa ajattelemaan eritasoisia historiallisia, kulttuurisia, sosiaalisia ja taloudellisia muutoksia, niiden kietoutumista toisiinsa sekä hyvässä että pahassa.

Teoksen taustalla on monenlaisia oppihistoriaan ja nationalismiin keskittyviä keskusteluita (ks. esim. Jaago & Kuutma 2005). Kuutma ei lähde tuomitsemaan vaan katsoo ihmisiä aikakausiensä lapsina. Hetkittäin tulee omasta kirjoittamisesta tuttu tunne siitä, että häivähdyksiä 1900-luvun alun lähdetekstien romanttisista painotuksista siirtyy tutkimustekstiin kovin helposti silloinkin, kun tutkija nimenomaan pyrkii analyttisesti katsomaan niiden taakse, ja tässä sama pätee myös nykysetujen ja -saamelaisten poliittisiin diskursseihin. Kirjoittaja kyllä tekee esipuheessa selväksi omat suhteensa tutkimuksensa teemoihin.

AINEISTOJEN MAHDOLLISUUKSIEN AVAAMISTA

Kuutman tutkimuksen kauniisti toisiinsa punoutuvista esimerkeistä olisi mielellään lukenut erilliset kirjatkin: toivon, että teokselle syntyy jatkoa. Tutkimus piirtää tulkintaa kahdesta monisyisestä tapauksesta ja sitoo esimerkkinsä laajempiin teoreettisiin yhteyksiin. Vabarnan tapauksesta ja setujen perinteestä yleisemminkin eri suuntiin haarovaa tutkimusta on selvästi tehty enemmän kuin Turista. Itseäni jäivätkin kiinnostamaan erityisesti Turin tapaukseen liittyvät mikro- ja paikallishistorialliset yksityiskohdat. Niiden laajempi käsittely ei tämän teoksen puitteissa ollut mahdollista, mutta arkistolähteet ja sosiaalishistorialliset aineistot saattaisivat luoda tapahtumiin lisävaloa. Tuntuu siltä, että *Collaborative Representations* avaa käsittelemiään aineistoja myös tuleville tutkimuksille:

sen lähdetekstit tuntuivat herkullisilta esimerkiksi yksityiskohtaisempaan kerronnan keinojen tai suullisen ja kirjallisen ilmaisun vuorovaikutuksen analyysiin.

Erityisen mielenkiintoisia ovat teoksen viimeiset sivut, jotka pureutuvat läheltä seuraten folkloren käyttöön Neuvosto-Virossa ja sen rooliin Viron itsenäistymisen jälkeen. Aineistojen tuominen nykypäivään sitoo käsitellyt teemat ja aineistot yhteen käytännönkin tasolla: setukaislaulu on merkittävä kulttuurisymboli sekä nykysetuille itselleen että virolaisille laajemmin, ja erityisen kiinteästi setujen poliittisissa keskusteluissa viitataan saamelaisiin, näiden kiistoihin maa- ja poliittisista ja poliittiseen alkuperäiskansa-agendaan. Viimeisillä sivuilla myös kerrotaan tarkemmin Pekko-runon vaikutuksista nykykulttuuriin. Vaikka kirjan alussa *Muittalus Sami Bierra* sai pääroolin, lopussa asetelma kääntyy: *Muittaluksenkin* tarkastelu saa motivaationsa suhteessa setujen nykytilanteeseen.

KIRJALLISUUS

HAGU, PAUL & SUHONEN, SEPPO (toim.) 1995: *Setu rahvusepos – Setukaiseepos – The Setu Epic* PEKO. Laulanut Anne Vabarna. Kuopio: Snellman-instituutti.

HONKO, LAURI (in collaboration with Honko, Anneli & Hagu, Paul) 2003: *The Maiden's Death Song and the Great Wedding: Anne Vabarna's Oral Twin Epic written down by A. O. Väisänen*. Folklore Fellows Communications 281. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

JAAGO, TIJU & KUUTMA, KRISTIN (eds.) 2005: *Studies in Estonian Folkloristics and Ethnology: A Reader and Reflexive History*. Tartu: Tartu University Press.

KUUTMA, KRISTIN 2002: *A Sami Ethnography and A Seto Epic: Two Collaborative Representations in Their Historical Contexts*. Unpublished Ph.D. Dissertation. University of Washington.

— 2005: *Pärimuskultuurist kultuurisymboliks. Saami etnograafia ja seto eepose loomislugu*. (EKLA Töid kirjandusest ja kultuuriloost 3.) Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

KURKI, TUULIKKI 2002: *Heikki Meriläinen ja keskusteluja kansanperinteestä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 880. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SUHONEN, SEPPO (toim.) 2006: *Pekko. Setukaiseepos*. Laulanut Anne Vabarna, suomentanut Seppo Suhonen, runoasuaun muotoilleet Kai Nieminen ja Seppo Suhonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1082. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Filosofian maisteri Kati Heinonen on helsinkiläinen folkloristiikan jatko-opiskelija.